

**YURT DIŞI GÖREV DÖNÜŞ
RAPORU**

Yurt Dışı Görevlendirme Oluru: 29.12.2023 tarih ve E-17053808-903.07.03-12628822 sayılı Olur

Görevlendirmeyi Talep Eden Birim: Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü

Göreve Katılım Sağlayan Birim / Birimler: Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Adana Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Antalya Zirai Karantina Müdürlüğü, Mersin Zirai Karantina Müdürlüğü

Göreve Katılım Sağlayan Personelin Adı Soyadı Unvanı: Doç. Dr. Yunus BAYRAM, Genel Müdür Yrd., Dr. Miraç Yayla Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürü, Çetin SARI-İnspektör, Şerafettin DOĞAN-İnspektör

Görev Tarihi ve Süresi: 02-06 Ocak 2024 (Yol dahil 5 gün)

Göreve Gidilen Ülke-Şehir: Lefkoşe, Gazi Magosa, Girne, Güzelyurt-KIBRIS

Göreve GidiŐ Amacı: İhracata esas yaş meyve ve sebze de karantina tedbirleri ve yeni tespit edilen Asya Turunçgil Psillidi, *Diaphorina citri* Kuwayama (Hemiptera: Liviidae)'ne karşı biyolojik mücadele çalışma olanakları ve karantina tedbirleri konusunda yerinde değerlendirme.

Görevin GerçekleŐtirildięi Kurum: Kıbrıs Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Ziyaretin İceriği ve Önemi: Turunçgil Yeşillenme Hastalığının (*Candidatus Liberibacter spp.*) vektörü olan Asya Turunçgil Psillidi (*Diaphorina citri* Kuwayama (Hemiptera: Liviidae))'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde görülmesi nedeniyle alınacak Karantina tedbirleri ve zararlının biyolojik mücadele çalışmaları konusunda yerinde değerlendirme amacıyla ziyaret gerçekteŐmiştir. Bu kapsamda 02-05 Ocak 2024 tarihinde Gıda ve Kontrol Genel Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Yunus BAYRAM, Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürü Dr. Miraç YAYLA, Antalya Zirai Karantina Müdürlüğü'nden İnspektör Çetin SARI ve Mersin Zirai Karantina Müdürlüğü'nden İnspektör Şerafettin DOĞAN görevlendirilmiŐtir.

Gözlem ve İncelemeler:

Ülkemizde bulunmayan ve Bitki Karantinası Yönetmeliği EK-1A listesinde yer alan dünya turunçgil yetiŐtiricilięinin en önemli hastalıklarından biri olarak nitelenen ve mücadelesi bulunmayan Turunçgil Yeşillenme Hastalığı (*Candidatus liberibacter*)'nin vektörü olan Asya Turunçgil Pisillidi'nin bulaŐıklık durumu, zarar Őekli, mücadelesi ve alınabilecek karantina tedbirleri hakkında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanı Sayın Hüseyin Çavuş KELLE, Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı Bakanlık Müdürü Reşat Değirmenci, Tarım Dairesi Müdürü Ercan AKERZURUMLU ve Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürü Cem

— — — — —

KARACA ile Lefkoşa Büyükelçiliği Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Ofisi Koordinatör Cihan ve diğer kamu ve özel sektör temsilcileri ile görüşülmüştür.

Saha çalışmaları kapsamında enginar ve narenciye alanları, paketlenme tesisleri, Gime, Gazi Magosa, Güzelyurt karantina kontrol noktaları ve araştırma istasyonları ziyaret edilmiş, üretici ve ihracatçılar ile görüşülmüştür. Ayrıca yapılan çalışmaları ve alınması gereken karantina önlemleri hakkında kalkınma ofisi koordinatörlüğü ve sayın bakan ve bakanlık yetkilileri ile durum değerlendirmesi yapılmıştır.

02.01.2024 Salı günü faaliyetleri:

Öğleden sonra Kıbrıs, Lefkoşa havaalanına varılmıştır. Saat 15 civarında Gazi Magosa-Dörtyol mevkiinde bulunan limon ağaçlarında bahse konu zararlı ile ilgili survey çalışması yapılmıştır. Karantina etmeni olan Asya Turunçgil Psillidi *Diaphorina citri*'nin erginleri Dr. Miraç YAYLA tarafından tespit edilmiştir. Tespit edilen *D. citri* ergin canlı bireyleri emgi tüpleri vasıtasıyla toplanmıştır. Toplanın 10 adet tüpte her bir tüp içerisinde yaklaşık 50-60 arasında ergin Asya psillidi çekilmiştir. Böylece bir gün sonra kurulacak fumigasyon denemesi için ön hazırlıklar yapılmıştır. Türkoğlu Araştırma İstasyonu ziyaret edilerek bahçesinde bulunan limon ağaçlarında da bahse konu zararlı ergin bireyleri ve limon yapraklarında zararlıların larva dönemleri tespit edilmiştir. Bu tespit faaliyetlerine Kıbrıs araştırma istasyonu teknik elemanları da eşlik ederek konu hakkında kendilerine gerekli bilgiler verilmiştir.

03.01.2024 Çarşamba günü faaliyetleri:

Çarşamba günü saat 9:30'da Gazi Magosa Limanında bulunan Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım ürünleri Teftiş Servisi ziyaret edilmiştir. Ziyaret esnasında Tarım Ürünleri Teftiş servisinde görevli İnspektörlerle görüşülmüştür. İnspektörlerin çalışma ortamları birlikte gezilmiştir. Muayenede kullanılan inspeksiyon masasının kirli ve atıl vaziyette olduğu, bulunduğu ortamın hijyenik olmadığı ve alt yapı eksikliği görülmüştür. Bitki Sağlığı Kontrollerinin bu ortamda yapılamayacağı, yeterli ışıklandırma ve hijyen kurallarının sağlanması gerektiği ilgililere aktarılmıştır. Bitki Sağlığı kontrolünden sonra Bitki sağlık sertifikalarının (BSS) ne şekilde basıldığı ve arşivlendiği hakkında bilgi alınmış olup, BSS'lerin arşivlemesinin yapılmadığı görülmüştür. BSS yazımının manuel Word formatında yazıldığı, herhangi bir program kullanılmadığı, BSS ücretlendirme ve muayene ücretlendirmelerinin de manuel yapıldığı görülmüştür. Gazi Magosa'daki görevli İnspektör İlker AYDOĞDU ile beraber limanda yüklemenin yapılacağı gemi incelenmiştir. Gemi yükleme sorumlusundan yükleme esasları ile ilgili teknik bilgiler alınmıştır. Gemi yükleme sorumluları ve inspektörlerle tehlikeli madde taşımacılığı (IMO) hakkında görüşler ve alınan tedbirler ile ilgili görüşmeler yapılmıştır.

Öğleden sonra 14:00'te enginar yüklemesinin yapılacağı Türkmenköy bölgesine gidilmiştir. Burada kesilmiş ve plastik kasalar içerisine yerleştirilmiş, 5 ila 10 cm saplı ve yapraklı enginarların istiflenmiş bulunduğu görülmüştür. Karantina etmeni olan Asya Turunçgil Psillidinin erginlerine karşı fumigasyon yapılmak üzere bölgeye iki (2) adet frigofrik tır getirilmiştir. Tırların dorselerinin hacimleri ölçülerek (13,60 m x 2,40 m x 2,60 m olmak üzere 84,86 m³) hesaplanmıştır. Tırlarının dorselerinde fumigasyon uygulaması için sızdırmazlık testi (ışık testi) yapılarak, 1 nolu tır dorsesi içerisinde hava ve gaz sızdırmayacak olan kısımlar sızdırmazlık bandı ile kapatılmıştır. Her iki tıra aynı şekilde 5 palet, her palette 8 sıra yüksekliğinde olacak şekilde ve 8 kasa olmak üzere toplamda 64 kasa ve her kasada 16 enginar bitkisi olmak üzere 1 palette 1024 adet enginar, 5 palette toplam 5.120 adet enginar bitkisi konulmuştur. Tır dorsesi içerisine paletler uygun aralıklarla

yerleştirilmiştir. Her bir tırın dorsesinin ön iç kısmından başlamak üzere 1., 3. ve 5. palet an ortasına doğru 5.sıralarındaki kasalardan birer tanesine, limon ağaçlarından toplanan ve ağız genişliği 10 cm, ağız kısımları tül örtü ile kapatılmış içerisinde yaklaşık 50 ila 60 adet canlı ergin Asya Turunçgil Psillidi erginleri bulunan 1 kg'lık pet kapları yanlarına enginar bitkisi yerleştirilerek bırakılmıştır. 1 nolu tıra 1.400 ppm/m³ doz oranında, 2. tıra ise 2.000 ppm/m³ olacak şekilde silindirize edilmiş fosfin (%98 karbondioksit+%2 fosfin) gazı uygulaması yapılması kararlaştırılmıştır. Her iki dorsenin etrafına, insanların dikkatini çekici, risk alanı olduğunu belirten güvenlik şeridi çekilmiştir. Türkiye'den getirilen 31 kg'lık silindirize edilmiş fosfin (%98 karbondioksit+%2 fosfin) gazı ve ölçüm terazisi her iki tır dorsesi arasına arka kısma yerleştirilmiştir. Tır dorselerinin kapakları kapatılarak kapak kenarlarından fumigant kaçağını önleyici sızdırmazlık bantları çekilmiştir. Fümigasyon operatörü ve yardımcısı koruyucu kıyafetleri giyerek gaz maskelerini takarak gaz maskelerinin etkinliği kontrol edildikten sonra 1 nolu tır dorsesine 1.400 ppm/m³ olacak şekilde fumigant verilmiştir. Beş palet üzerinden doz hesaplaması yapılarak 1. dorseye 8.5 kg, 2. dorseye 11.8 kg fumigant uygulanmıştır. Kapağın alt kısmından verilen fumigant kısmı akıcı bir şekilde sızdırmazlık bantı ile kapatılarak işlem tamamlanmıştır. Aynı şekilde hemen akabinde 2 nolu tır dorsesine de 2.000 ppm/m³ olacak şekilde fumigant verilmiş ve fumigant kısmı akıcı bir şekilde sızdırmazlık bantı ile kapatılarak ve mühürler takılarak işlem tamamlanmıştır. Tır dorselerinin arka kapaklarına ilaçlama başlangıcı, bitişi ve doz ile ilgili bilgileri içeren uyarıcı levhalar yapıştırılmıştır. Çevrede bulunan kişiler güvenlik şeridi içerisine girmemeleri konusunda uyarılmış ve bu bölgenin 24 saat boyunca güvenli halde kalması sağlanmıştır. Her iki tır dorsesine saat 16:30 da uygulama yapılmıştır. Uygulama esnasında ve gün boyu sıcaklık derecesi 18-19 °C olarak ölçülmüştür. Ertesi gün olan 04.01.2024 tarih ve saat 16:30 da tır dorse kapaklarının güvenli bir şekilde açılması ve havalandırma sağlanmak üzere bölgeden ayrılmıştır. Tüm bu çalışmalar KKTC teknik heyetinin gözetiminde gerçekleştirilmiştir.

04.01.2024 Perşembe günü faaliyetleri:

Perşembe günü saat 9:30'da Gazi Magosa Limanında bulunan Tarım ürünleri Teftiş Servisi ziyaret edilmiştir. Ziyaret esnasında Tarım Ürünleri Teftiş servisinde görevli İnspektörlerle bir gün önce yapılan fümigasyon hakkında görüşülmüştür. Saat 10:30 da Girne de bulunan KKTC Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı Tarım Dairesi Müdürlüğü Girne Kaza Tarım Dairesi Tarım Ürünleri Teftiş Servisi ziyaret edilmiştir. Bu bölümde 1 adet İnspektör bulunduğu, çalışma odasının tek odalı arşivleme problemi olan, fiziki şartlarının yetersiz olduğu görülmüştür. Burada bulunan İnspektörle beraber gümrüklü kabul edilen saha gezilmiş olup fiziki şartların yetersizliği görülmüştür. Ayrıca bu limanın KKTC'den yapılacak olan yaş meyve sebze ithalatı-ihracatı için yeterli inspeksiyon şartlarını taşımadığı görülmüştür. Bu kontrol noktasında ihracata yönelik işlemlerin yapılmadığı, narenciye tırlarının Güzelyurt'ta kontrol edilerek mühürlü bir şekilde buraya geldiği ve buradan hiçbir fiziki kontrol veya belge kontrolü yapılmaksızın gemilere yüklendiği bilgisi alınmıştır. Saat 12:00 itibariyle Güzelyurt Tarım Ürünleri Teftiş Servisi ofisine gidilmek üzere yola çıkılmıştır. 12:45 gibi Güzelyurt'ta bulunan Tarım Ürünleri Teftiş Servisi'ne varılmıştır. Burada bulunan iki inspektörle beraber çalışmalar hakkında bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Mevcut inspektörlerin ihracat kontrollerinde, ihraca konu ürünlerde hangi inspeksiyon yöntemleri yapılması gerektiği konusunda yetersiz oldukları görülmüştür. Girne ve Güzelyurt ofislerinin kontrol sahalarında fümigasyon işleminin olanaksız olduğu görülmüştür. Saat 15:00 de Güzelyurt'ta bulunan Turunçgil işleme ve paketleme tesisi ziyaret edilmiştir. Paketleme tesisinin turunçgil işleme ve paketleme

konusunda yeterli olduğu, portakal ürününün yıkama, ilaçlama, işleme ve boylama gibi o na sahip olduğu görülmüştür.

Saat 15:30 da Türkmenköy'de deneme kurulan fumigasyon alanına doğru yola çıkılmıştır. 14:20'de Türkmenköy deneme alanında bulunan fumigasyon yapılan dorselerin bulunduğu alana ulaşılmıştır. Fumigasyon uygulaması yapılan dorselerin kapaklarının açılması için koruyucu kıyafetler giyilmiş, maske takılarak dedektör ile gaz kaçağı olup olmadığı, dorselerin içerisinde kullanılan fumigantın konsatrasyonu kontrol edilmiştir. 1 nolu dorsede fumigant konsatrasyonu 1.310 ppm olarak, 2 nolu dorsede ise fumigant konsantrasyon oranı 1.850 ppm olarak ölçülmüştür. Sızdırmazlığın doğru yapıldığı içeride yoğun olarak bulunan fumigant varlığı ile anlaşılmıştır. Koruyucu tedbirlerle kapaklar açılarak doğal hava yıkaması yapılmaya başlanmıştır. Havayla yıkamasını daha aktif hale getirmek için frigolar yarım saat çalıştırılarak dorse içerisinde ve ürün üzerinde bulunan fumigantın atmosfere karışması sağlanmıştır. Dedektör ile ara ara ölçümler yapılarak dorselerin içerisindeki fumigant yoğunluğu sıfır (0) ppm'e düşürüldükten sonra 1 gün önce ürünlerin arasına yerleştirilen ağızları tül ile kaplı kutular numaralandırılarak alınmış saat 18:30'da Türkmenköyde bulunan Araştırma İstasyonuna gelinmiştir. Uygulanan fumigantın böcekler üzerindeki ölümcül etkisini belirlemek üzere Araştırma İstasyonu Müdürlüğü laboratuvarında Dr Miraç YAYLA ve Doç. Dr. Yunus BAYRAM tarafından tüm yapraklar üzerindeki böceklerin ergin ve pupa dönemleri binoküler altında incelenerek saat 21:00 civarında incelemeler tamamlanmıştır. Yapılan yapılan incelemelerde karantina zararlısı olan Asya Turunçgil Psillidi'nin ergin bireylerinin ve pupalarının fumigasyon sonrası her iki uygulamada da öldüğü ve canlı bireylerin olmadığı tespit edilmiştir.

05.01.2024 Cuma günü faaliyetleri:

Cuma günü saat 8:30'da otelden ayrılarak Lefkoşa'ya hareket edilmiştir. Saat 9:30'da Lefkoşa Büyükelçiliği Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Ofisi Koordinatörü Sayın Ömer Cihan makamında ziyaret edilerek yapılan çalışmalar, gözlem ve tespitler ile alınması gereken önlemler hakkında tafsilatlı bir şekilde bilgi verilmiştir. Saat 10:30'da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanı Sayın Hüseyin Çavuş KELLE makamında ziyaret edilmiştir. Heyete Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı Bakanlık Müdürü Reşat Değirmenci, Tarım Dairesi Müdürü Ercan AKERZURUMLU ve Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürü Cem KARACA ve diğer teknik uzmanlar katılmıştır. Türkiye tarafı olarak ise Gıda ve Kontrol Genel Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Yunus BAYRAM, Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürü Dr. Miraç YAYLA, Antalya Zirai Karantina Müdürlüğü'nden İnspektör Çetin SARI ve Mersin Zirai Karantina Müdürlüğü'nden İnspektör Şerafettin DOĞAN ve Lefkoşa Büyükelçiliği Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Ofisi Koordinatörü Ömer Cihan katılmıştır.

Sayın Bakan enginar ihracatının önemini, ürünün hasat zamanı olduğunu, enginarın ihracatında kolaylık sağlanmasının gerektiğini, Türkiye narenciye üretiminin de önemli olduğunu ve her iki tarafın da olumsuz etkilenmemesi gerektiğini bu yüzden bu teknik heyetin görüşlerinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Türk tarafı heyetine başkanlık eden Genel Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Yunus BAYRAM tarafından ülkemizde 2,5 milyon ailenin narenciye üretimi yaptığını, yaklaşık on milyon kişinin bu üretimden yakından etkilendiğini, söz konusu zararlı böceğin Kıbrıs'ta görüldüğünü ve Kıbrıs tarafı teknik ekibinin de bunu teyit ettiğini ve bu zararlının Türkiye'ye bulaşması durumunda narenciye üretiminin durma noktasına gelme riski ile karşı karşıya geleceğini belirtmiştir. Ayrıca Konukçu

olmazsa bile bu böceğin başka ürün veya yollarla taşınabileceğini belirtmiştir. Dünya B (İ) Konvansiyonu (IPPC) standartlarına göre bitki materyallerinin topraklı, saplı, yapraklı girişlerine izin verilmediğini, bu uygulamanın tüm dünyada kabul edildiğini, bu nedenle enginar bitkisinin yapraklı ve saplı gelmesinin riskli olduğunu dökme enginar ve narenciye ürünlerinin gelmesi durumunda bu riskin daha da yüksek olacağını bu yüzden bazı karantina tedbirlerinin alınmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.

Bu nedenlerle daha önce yazılan resmi yazıda ve bir önceki teknik ziyarette hazırlanan yurt dışı görev raporunda özetle;

- Taşıma ve nakil araçlarının dezenfekte edilmesi gerektiği,
- Narenciye aşu gözü, fidan gibi anaç materyallerinin ihracatına izin verilmemesi gerektiği,
- Narenciye ürünlerinin kesinlikle yıkanmış, mumyalanmış, paketlenmiş ve ambalajlanmış olması gerektiği,
- Enginar ürünlerinin işlenmiş, paketlenmiş, tamamen soyulmuş, salamura edilmiş veya içi çıkarılmış olarak ihracata hazır hale getirilmesi gerektiği,
- Yolcu beraberinde ürün çıkışlarına izin verilmemesi gerektiği hususunda önceki tedbirler hatırlatılmıştır.

Buna ilaveten bu toplantıda fumigasyon yapılması, kasalara enginar bırakılması veya istifleme olmak üzere tüm olasılıklar tartışılmıştır. Ayrıca narenciye ihracatı için de fumigasyon ve yeni tedbirler alınması gerektiği hususunda da yeni tespit ve tedbirler tartışılmıştır. Türk tarafı olarak riskin büyüklüğü nedeniyle tüm karantina tedbirlerinin uygulanmasının önemi belirtilmiştir.

Kıbrıs Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanı sayın Hüseyin Çavuş KELLE karantina tedbirlerine azami riayet edileceğini ve bu konuda gerekli hazırlık ve alt yapı çalışmalarının ivedilikle tamamlanacağını, limandan fumigasyon yapılana alanda kamera sisteminin kurulması ve tüm eksikliklerin bir an evvel giderilmesi talimatını yetkililere vererek karantina tedbirleri konusunda hassasiyet göstermiştir. Sayın Bakan her iki tarafın da olumsuz etkilenmemesi ve Türkiye'nin özellikle bitkisel üretiminin zarar görmemesi için birlikte çalışma ve tedbirlere uyma konusunda mutabık olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca toplantı sonrasında her iki tarafın heyeti ve sayın bakan huzurunda ihracatçı temsilcileri de toplantıya katılmış ve iki tarafın mutabık olduğu karantina tedbirleri hakkında özel sektör temsilcileri de bilgilendirilmiştir. Ülkemize gelecek olan ürünlerin sıkı denetleneceği ve her hangi bir karantina tedbiri eksikliği görülen ürünlerin yurda alınmayacağı ve iade edileceği gerek re-export gerekse yurtiçi tüketim amacıyla gönderilen enginar ve narenciye ürünlerine ait tüm sevkiyatların fumige edilerek ve tüm tedbirlere riayet edilerek ihraç edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bu toplantıda bitki sağlığı ve karantina faaliyetlerinin daha iyi yürütülmesi için eğitim faaliyetleri, asya pisillidine karşı doğal düşman üretimi için alt yapının oluşturulması ve işbirliğiyle faydalı böcek üretiminin başlatılması, kamu ve özel sektör çalışanlarına fumigasyon operatörleri eğitiminin verilmesi, teknik eleman eğitimleri, ortak inspeksiyon, inspektörlerin eğitimi, teknik alt yapının ve imkanların geliştirilmesi, personel sayısının artırılması gibi konularda karşılıklı görüşlerde bulunulmuş ve her iki tarafın da görüşlerinde mutabık olduğu görülmüştür. Sayın Bakan

Türkiye uzmanları ile ortak çalışma ve tecrübe edinme konusunda toplantıda yer alan talimat vermiştir.

Toplantıdan sonra Türkmenköyde bulunan Araştırma İstasyonuna gidilerek narenciyede yapılması düşünülen fumigasyon çalışması için ön hazırlık yapılmak üzere kafeslerde ön deneme hazırlıkları yapılmış ve kafeslere narenciye bitkileri ile zararlı böcek salımı yapılarak etrafi kapatılmıştır. Bu kafeslerde Asya Pisillidinin narenciye üzerinde üreyip çoğalması sağlanarak yumurta dönemleri dahil tüm dönemlerinin gözlenmesi ve fumigasyonda yumurta dönemlerinin de dahil yumurta, larva, pupa ve ergin dönemlerinin ilaç denemesine tabi tutulması böylece daha sağlıklı ve bilimsel çalışmaların yürütülmesi amaçlanmıştır.

Yapılan tüm çalışmalar başarılı bir şekilde ve planlandığı gibi tamamlanmış olup, 05.01.2024 cuma akşamı Türkiye'ye dönüş gerçekleştirilmiştir.

Gerekçeli Sonuç:

Ülkemizin yıllık 5.362.612 ton turunçgil üretimi bulunmaktadır (TÜİK, 2022). Turunçgillerde yıkıma neden olan bu hastalığın vektörü aracılığıyla ülkemize yayılmasının turunçgil üretimini % 40 oranında azaltabileceği, üretimde oluşacak bu azalma nedeniyle üreticinin ürünü ekonomik bulmayarak tamamen terk edebileceği ve bu durumdan yaklaşık 10 milyon insanın doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileneceği ve ülkemizin turunçgil ihraç eden ülke konumundan turunçgil ithal eden ülke konumuna gelebileceği göz önünde bulundurularak ve tüm riskler dikkate alınarak olası tüm tedbirler alınması gerekmektedir. Ayrıca Kıbrıs adası bahse konu zararlı ile bulaşık olup, bulaşıklığın etkisinin 1-2 yıl içerisinde şiddetini arttırması, hatta iklim koşullarına göre yeşillenme hastalığının da bulunabilme olasılığı beklenmektedir.

Bu nedenle aşağıda yer alan sonuç ve öneriler hem heyetimizin ortak kararı hem de Kıbrıs heyeti ile kapanış toplantısında görüşülerek ve mutabık kalınarak hazırlanmıştır. Enginar ve narenciye ihracatının sağlıklı yapılabilmesi için aşağıda belirtilen hususlara azami derecede riayet edilmesi zorunluluk arz etmektedir. Yapılan tüm saha çalışmaları, ikili görüşmeler ve toplantılarda dile getirilen hususlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde her iki ülkenin de üreticilerinin menfaati göz önünde bulundurularak aşağıdaki hususların göz önüne alınmasında fayda mülahaza edilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme:

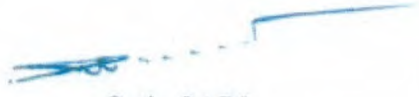
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde zararlının baskı altına alabilmesi için hobi bahçeleri dahil topluca Kimyasal Mücadelenin yapılması,
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde zararlının baskı altına alabilmesi için zaman kaybetmeden Biyolojik Mücadelenin başlatılması ve bunun için seraların hızlıca tamamlanması, alt yapı ve teknik eleman desteğinin arttırılması,
- Biyolojik mücadele çalışmaları, ilaç denemeleri ve zararlının biyolojisi ile mücadelesi çalışmalarını yürütmek üzere bir araştırma heyetinin Türkiye'den ihtiyaca göre belli dönemlerde görevlendirilmesi,
- Karantina tedbirleri, inspeksiyon ve fumigasyon çalışmaları ile eğitim ve teknik destek için belli aralıklarla Türkiye'den ziyaretlerin gerçekleştirilmesi,
- Narenciye ve enginar ihracatı öncesi tüm araçların fumige edilmesi ve fumigasyon işlemlerinin yer aldığı fumigasyon belgesinin ve havalandırma bilgilerinin her sevkiyatta yer alması,
- Narenciye ve enginar ihracatı için her bir araç başına birer BSS olmak üzere ayrı ayrı BSS düzenlenmesi,

- Narenciye ürünlerinin tamamının sap ve yapraklardan arındırılmış, ayıklanmış, mumyalanmış, paketlenmiş ve ambalajlanmış olarak hazırlanıp ülkemize veya 3. ülkelere re-export edilmesi durumunda bile her bir tır için fumigasyon işleminin yapılması,
- Diğer limanlarda alt yapı çalışmaları tamamlanıncaya kadar tüm ihracat işlemlerinin sadece Gazi Magosa limanından yapılması,
- Alt yapı çalışmaları tamamlanıncaya kadar Girne ve Güzelyurt karantina birimleri tarafından BSS düzenlenmemesi ve buralardan ihracat yapılmaması,
- Fumigasyon işlemlerinin Gazi Magosa limanında yer alan karantina birimi yakınındaki gümrüklü alanda yapılması ve fumigasyon süresi tamamlanıp havalandırma yapıldıktan sonra araçların mühürlenip sevkiyata hazır hale getirilmesi,
- Sevkiyat ürünlerinin raf ömrünün bozulmaması, herhangi bir fitotoksiste veya kalıntı sorunu yaşanmaması için fumigasyon dozu olarak etkisi görülen her iki dozdan alt doz olan 1.400 ppm/m³ olarak uygulanması,
- Önümüzdeki yıl alt yapının tamamlanması durumunda enginar ürünlerinin fumigasyon yerine yaprak ve saplardan arındırılmış, tamamen soyulmuş, vakkumlanmış ve salamura edilmiş olarak ihraca hazır hale getirilmesi,
- Türkiye'ye gelen ürünlerde herhangi bir karantina etmeni görülmesi veya karantina ihlalleri durumunda ürünlerin iade edilmesi,
- KKTC karantina birimleri ve araştırma istasyonlarında yeterli düzeyde teknik alt yapı, personel ve çalışma olanaklarının iyileştirilmesi,
- Asya Turunçgil Psillidi'nin narenciye meyvesi üzerindeki yumurta ve larva dönemlerinde öldürücü dozunun belirlenmesi ve işlenmiş ve paketlenmiş meyve üzerindeki fitotoksitesinin belirlenmesi için Narenciye de yapılacak olan fumigasyon işlemleri hakkında ayrıntılı bir çalışma yapılması,
- KKTC'de fumigasyon operatörü olarak sadece bir kişinin olması ve fumigasyon alt yapısının bulunmamasından dolayı KKTC tarafından gerekli altyapı ve önemlerin alınması ve önlemler alınıncaya kadar gerekli kontrollerin ülkemiz uzmanları ile birlikte yapılması,
- Asya Turunçgil Psillidi'nin mayıs ayı sonrası artan popülasyonla birlikte yaş sebze ve meyve ticareti, insan ve/veya araç hareketliliği ile ülkemize bulaşması büyük olasılıktır. Bu nedenle, ivedilikle bir mücadele programının oluşturulması, yaş sebze ve meyve ticaretinde gerekli tüm önlemlerin alınması, havaalanlarında gerekli karantina önlemlerinin uygulanması uçaklarda ve gemilerde bilgilendirme anonslarıyla beraberinde yaş sebze ve meyve taşımamaları konusunda yolcuların uyarılması,
- Ayrıca narenciye ve diğer ürünleri toplamak için Türkiye'den giden işçilerin ve araçların üstünde de taşınma riskinden dolayı gerekli önlemlerin alınması, tulum ile çalışması ve yolculuk esansında bu tulumların çıkarılması,
- Zararlıının ülkemize bulaşmasını önlemek için hem sınır kapılarında hem de Kıbrıs tarafında sıkı tedbirler uygulanması,
- Bakanlığımızca Kıbrıs tarafına yazılan 18.12. 2023 tarih ve 12442330 sayılı yazıda belirtilen tedbirlere riayet edilmesi ve buna ilaveten alınan yeni tedbirlerin uygulanması,
- İhracata konu tüm taşıma ve nakil araçlarının dış yüzeylerinin dezenfekte edilmesi,
- Narenciye aşı gözü, fidan gibi anaç materyallerinin ihracatına izin verilmemesi,

Bahse konu tedbirler koşuluyla enginar ve narenciye ihracatına izin verilmesi uygun görülmüştür.

Bu raporun KKTC tarafı, Lefkoşe Büyükelçiliğimiz, Lefkoşe Kalkınma Ofisi, GKGM, TAGEM, ABDGM ve diğer ilgili kuruluşlar ile paylaşılmalıdır.

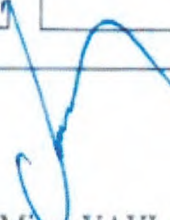

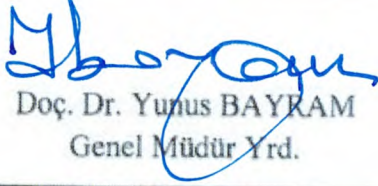
Çetin SARI
İnspektör
Fumigasyon Operatörü

Şerafettin DOĞAN
İnspektör
Fumigasyon Operatörü

Dr. Miraç YAYLA
Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Yunus BAYRAM
Genel Müdür Yrd.

Dr. Ersin DİLBER
Genel Müdür V.